

# Hmyzí skokani Vihorlatu

## Vihorlat v Zozname svetového dedičstva

Východoslovenské sopečné pohorie Vihorlatu, tiahnuce sa oblúkovito od severozápadu na juhovýchod, s rozlohou asi 375 km<sup>2</sup>, je na východe ohraničené štátnou hranicou s Ukrajinou. Územie tvorí menší orografický celok, napriek tomu sa vyznačuje zoogeograficky a ekologicky zaujímavou faunou, typickou pre západné Karpaty. Najvyšší vrch Vihorlat (1 076 m n. m.), hrdo sa týčiaci nad rozsiahlu Východoslovenskou nížinou, a jeho bezprostredné okolie o rozlohe asi 5 000 ha, zaradil Výbor svetového dedičstva 28. júna 2007 v novozélandskom meste Christchurch do Zoznamu svetového dedičstva pod názvom Karpatské bukové pralesy (Primeval beech forests of the Carpathians). Vihorlat sa tak zaradil do unikátneho svetového zoznamu na úroveň dažďových pralesov v africkom Gabune, Amazonského pralesa v Južnej Amerike či národných parkov Kilimandžáro, Sagarmathma či Yellowstone.

Vihorlatský prales je súčasťou cezhraničného bilaterálneho Svetového prírodného dedičstva, zahŕňajúceho



Samček kováčika *Ctenicera virens*

prírodné hodnoty globálneho významu, a zároveň súčasťou desiatich samostatných lokalít tvoriacich rozsiahly európsky horský masív Karpát. Na Slovensku je toto územie s pôvodnými pralesovitými porastmi buka lesného (*Fagus sylvatica*), ktorý tu dosahuje vekovú hranicu až 240 rokov, ako aj s typickými vývojovými fázami pralesa, súčasťou Chránenej krajiny oblasti Vihorlat, založenej v roku 1973.

### Druhová pestrosť

Mimo bežnej poľovnej zveri tu môžeme stretnúť i niektoré šelmy ako vlka obyčajného (*Canis lupus*), rysa ostrovida (*Lynx lynx*), mačku divú (*Felis silvestris*), vydru riečnu (*Lutra lutra*), bobru vodného (*Castor fiber*), hlásený je aj výskyt medveďa hnedého (*Ursus arctos*) a vzácne druhy vtákov – orla kriklavého (*Aquila pomarina*), hadiara krátkoprstého (*Circaetus gallicus*), výra skalného (*Bubo bubo*) či sovu dlhochvostú (*Strix uralensis*). Početne zastúpené sú tu netopiere i plazy.

Predvrcholové a vrcholové časti pohoria s ukázkami prirodzených lesných a nelesných spoločenstiev najvyšších polôh sú zastúpené teplomilnou vegetáciou i význačnými

horskými druhmi rastlín. Najcharakteristickejším druhom z botanického hľadiska je telekia ozdobná (*Telekia speciosa*) symbol Vihorlatských vrchov. Bohato je zastúpená fauna motýľov a lesné biotopy sú životným prostredím pre mnohé druhy chrobákov, medzi ktorými tvarovo i samotnou bionómiou zvlášť vynikajú prenádherné sfarbené a nevšednými tvarmi tykadiel obdarené druhy kováčikov rodu *Ctenicera*, neprispôsobené hospodárskym zásahom človeka v prírode a žijúce v prírodne bohatom pôvodnom prostredí podhorského až horského pásma.

### Kováčiky

Tieto elegantné chrobáky z čeľade kováčikovitých (*Elaeidae*) sú rozšírené po celej zemeguli v počte desaťtisíc druhov. V našej republike ich žije asi 170. Veľkosť kolíše od niekoľkých milimetrov až centimetrov u slovenských druhov, po takmer decimeter pri tropických zástupcoch čeľade. Kováčiky sú príbuzné chrobákom z čeľade krasoňovitých (*Buprestidae*), od ktorých sa líšia hlavne zložitým skákacím aparátom, ktorý im umožňuje spolu s pohyblivým štítom vymrštiť sa z chrbtovej polohy. Pohyb je taký prudký, že chrobáka katapultuje do výšky, pričom spravidla dopadne na nožičky. Pri útoku predátorov im toto „salto mortale“ neraz zachráni život. Sprevádza ho zvláštny zvuk, akési „lupnutie“, ktoré je skutočne silné a razantné, čo je u veľkých druhov neopakovateľný zážitok. Sám som mal možnosť stretnúť sa s takými „obrami“ v galériových pralesoch pri rieke Limpopo v Južnej Afrike či v Malajskej džungli na druhom konci zemegule. Zvlášť tropické druhy kováčikov často vynikajú nápadným tvarom a sfarbením.

Vývoj mnohých druhov kováčikov prebieha v práchni starých stromov alebo v zemi, kde ich larvy, tzv. drôtovice, obžierajú korenky rastlín. Preto sú niektoré druhy obávanými škodcami v poľnohospodárstve a lesníctve. Larvy viacerých druhov sú však mäsožravé a živia sa vývojovými štádiami iného hmyzu. Dospelé chrobáky požierajú listie rôznych tráv, krov či stromov, peľ kvetov a pod. Pri vyrušení pritiahnu nôžky tesne k telu, znehynú a robia sa mŕtvymi. Prevažná časť kováčikov je fytofága. Napriek tomu, ani jeden druh nie je monofág. Sú medzi nimi druhy s dennou i nočnou aktivitou.

V zadúšajúcej horúčave tropických večerov v pralesoch Amazónie som neraz pozoroval zvláštne druhy nočných svetielkujúcich kováčikov pripomínajúcich rozprávkové bludičky našich bábiciek patriacich do rodu *Pyrophorus*, ktorých domorodci nazývajú Cucuyo. Nevynikajú sfarbením, ani tvarom tela. Všetky sú si veľmi podobné, okrovohnedé, s dvomi bielymi voskovými škvrnami vystupujúcimi pred koncom štítu, vyžarujúcimi intenzívne svetlo. Svetia ako naše svietivky, iba omnoho intenzívnejšie, neprerušovane, čo sa vysvetľuje ako ochrana pred predátormi. Niektoré druhy svietia dvojfarebne. Kým škvrny na štíte vyžarujú svetlo jasnozelené, priečny pásik na brušku svieti u niektorých druhov červeno. Niekoľko „cucuy-



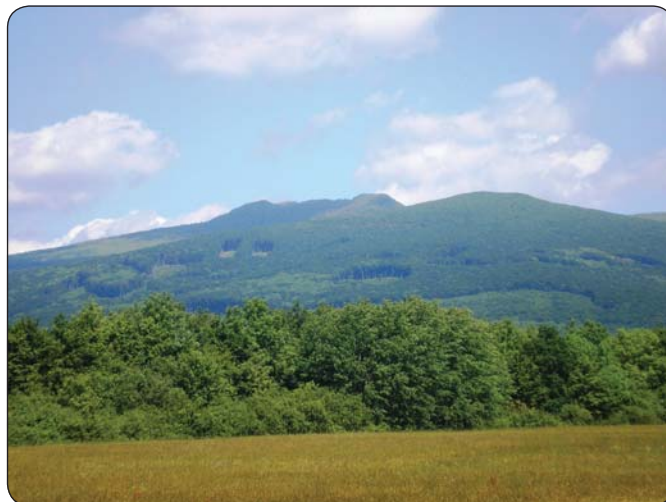
Samička kováčika *Ctenicera virens*

os“ v ruke a môžete počas tropickej noci čítať noviny.

Mnoho cestovateľov v pralesi popisuje pozoruhodné stretnutia s fantastickými bytosťami svetielkujúcimi v húštinách tropických močarísk. Poväčšine sú to však iba veľké druhy žiab, ktoré s bruchom prepchatým na prasknutie po chutnej večeri pozostávajúcej práve z týchto svetielkujúcich kováčikov, žiaria zelenkavým studeným svetlom, ktoré je také intenzívne, že presvitá cez pokožku obojživelníkov. To nie sú iba živé iskierky svetla poletujúce za letných večerov a noci v povetrí lúk, lesov a hájov u nás doma, ale skutočné ohnivé čudá žiariace v temne džungle ako mimozemšťania. Preto toľko úžasu i nadšenia. Lietajú už krátko po zotmení, sadajú na listy krov a stromov, kde sa nechajú týmito obojživelníkmi pohodlne zbierať. Tajomné svetlá juhoamerického pralesa! Tento jav patrí medzi najnádhernejšie v celej bionómii hmyzu. Zatiaľ bol potvrdený u druhov obývajúcich pralesné zóny Strednej a Južnej Ameriky. Niekoľko príbuzných druhov žije na tropických ostrovoch v Tichomorí. Podobne ako u iných kováčikov aj ich larvy sa vyvíjajú v práchni starých stromov.

### Kováčiky rodu *Ctenicera*

Medzi najkrajších zástupcov čeľade, vzácne sa vyskytujúcich práve v prostredí vihorlatského pralesa, patria aj



Kraj pod Vihorlatom

naše kováčiky rodu *Ctenicera*. V palearktiskej oblasti ich žije deväť druhov. V našej republike štyri. *Ctenicera cuprea*, *C. pectinicornis*, *C. virens* a *C. Heyeri*. Tento rod je vývojovo viazaný na lesné a horské spoločenstvá. S jednotlivými druhmi sa stretávame na bylinnom podraсте lesa alebo na listoch stromov. *Ctenicera cuprea* je druh zasahujúci do alpského pásma a patrí medzi živočíchov, ktorých zvyšky osídili našu krajinu už v dobách ľadových. Samičky kteniker majú nápadné hrebeňovité tykadlá, ktorých výbežky sú aj dvakrát dlhšie ako články tykadiel samotné. Mohutnejšie samičky ich majú ostro pilovité. U bežnejších druhov *Ctenicera pectinicornis* a *C. cuprea* sú krovky na konci zaoblené u vzácných *Ctenicera virens* a *C. Heyeri* s ostrým trňom. *Ctenicera virens* je žltý až hnedožltý druh s kovovo sfarbeným štítom a koncovou škvrnou na krovkách. Jedince bez škvŕn patria forme *inaequalis*. Tento aj nasledujúci druh kováčika vzácnne zastihneme od polovice mája v podhorských lesoch pohoria Vihorlat, kde v dopoludňajších



Samička kováčika *Ctenicera Heyeri*

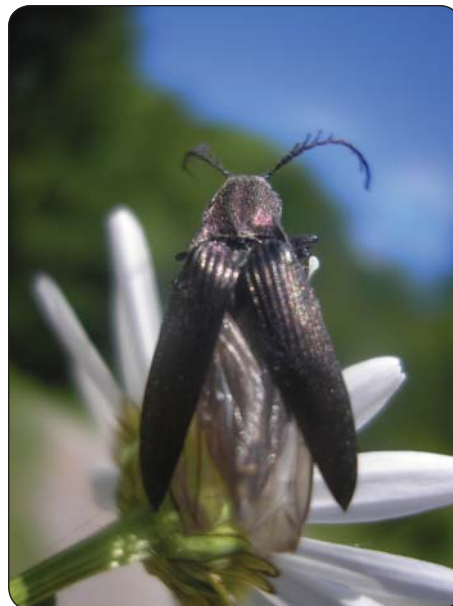
hodinách preletuje pozdĺž potokov vysoko v korunách stromov. Neskôr popoludní a podvečer sadá na porast a kvety okolikatých rastlín. *Ctenicera Heyeri*, vzácný podhorský druh stredoeurópskeho pôvodu je bronzovo-zelený až tmavoľalový, niekedy v kombinácii týchto farieb. Ojedinelé nálezy tohto vzácného druhu sú známe z viacerých slovenských lokalít. V podhorí Vihorlatu sa však v prírodnej dobe niektorých rokov vyskytuje takmer hromadne.

Vihorlatské lokality sú jedinečné tým, že súčasne s nimi tu na listy stromov naletujú aj vzácné druhy prí-



Telekia ozdobná (*Telekia speciosa*) - symbol Vihorlatských vrchov

buznej čeľade krasoňovitých *Dicerca aenea*, *D. alni*, *D. berlinensis* a *D. furcata*. Zastihneme tu lietať aj inak pod kôrou stromov žijúceho extrémne ohrozeného chrobáka živiaceho sa hubami a ich výtrusmi *Melandrya barbata* spolu s *M. caraboides* a *M. dubia* i obidva druhy tribu/skupiny drevníkov - *Rhysodini* žijúce výhradne v prírodne zachovaných lesných komplexoch



Samček kováčika *Ctenicera Heyeri*

*Rhysodes sulcatus* a *Omoglymmius germari*.

Vihorlatské pralesy predstavujúce vrchol prírodného ekosystému sú výsledkom tisícročia trvajúcich vývojových procesov, kde úzko prepojené vzťahy fauny a flóry s vlastnosťami biotopu dotvárajú celkovú atmosféru pôvodného prírodného spoločenstva.

Larvy kováčikov rodu *Ctenicera* sa vyvíjajú v zemi a žijú v nej viac ako rok. Imága prezimujú v kuklovej komôrke a opúšťajú ju až neskoro na jar. Chrobáky tohto rodu sú vzácnou ozdobou slovenskej prírody a stretnutie s nimi v mikrosвете vihorlatských podhorských bučín či uprostred majestátneho ticha velebných lesných veľikánov v rozsiahlom komplexe vihorlatského bukoveho pralesa nie je iba nevšedným zážitkom, ale aj balzomom na dušu a únikom pred uponáhľaným spôsobom života dnešných dní pre zanieteneho entomológa i každého milovníka nežnej krásy prírody.

Rudolf Gabzdil

Foto: autor

## Oči na stopkách

Školská kampaň a reportérska súťaž **Oči na stopkách** v rámci školského programu **Na túru s NATUROU** je zameraná na informovanie verejnosti o pozitívnom a negatívnom správaní sa človeka k prírode. Poslaním kampane **Oči na stopkách** je otvárať ľuďom oči a odhaľovať pravdu o ich vzťahu k prírode. Prostredníctvom reportáží zo základných a stredných škôl z celého Slovenska môžu ich autori nastaviť zrkadlo „dospelákom“, ale aj svojim rovesníkom. Poukázať na to, že po-



škodzovanie životného prostredia nie je len jednou z okrajových senzácií v médiách. Odohráva sa každý deň v krajine okolo nás, v mestách, na uliciach.

V tom istom priestore sa však odohrávajú aj príbehy, skutky, činy ľudí, o ktorých sa naopak hovorí veľmi málo. Práve ony však môžu byť pozitívnym príkladom a inšpiráciou pre ostatných. Stačí mať otvorenú myseľ a „oči na stopkách“. Zachytiť tieto príklady perom a objektívom fotoaparátu. Pozitívne aj negatívne.

### Reportérska súťaž

**Vyhlasovateľ kampane** - Slovenská agentúra životného prostredia v Banskej Bystrici

**Téma** - Pozitívne a negatívne správanie sa človeka k prírode

**Žáner** - reportáž

**Súťažiaci** - členovia prieskumných skupín v školskom programe Na túru s NATUROU

**Trvanie** - školský rok 2010/ 2011

**Obsahové zameranie** - Úlohou súťažiacich je formou reportáže spracovať jeden konkrétny prípad pozí-

tívneho alebo negatívneho správania sa človeka k prírode, s ktorým sa osobne stretli (napr. vypaľovanie trávy, znečisťovanie vodných plôch a krajiny, alebo obnova náučných chodníkov, dobrovoľnícka práca pri čistení verejných priestranstiev, lesných studničiek a i.).

**Súťažné kategórie** - (1) **Reportérske oči na stopkách**: súťaž o najlepšiu reportáž (ZŠ, SŠ, jednotlivci, prieskumné skupiny), (2) **Bystré oči na stopkách**: tematicky najvýstižnejšia fotografia (ZŠ, SŠ), (3) **Veľké oči na stopkách**: najviac uverejnených reportáží (jednotlivci, prieskumné skupiny).

### Uzávierka

Podmienkou súťaže je publikovanie reportáží na webovom portáli tejto kampane v rubrike **Oči na stopkách**. **Uzávierka súťaže je 22. mája 2011**. Výsledky budú zverejnené počas Svetového dňa životného prostredia 5. júna 2011. Najlepšie práce aj na stránkach **Enviromagazín**.

Podrobnejšie informácie sa dozviete na webovom portáli školského programu **Na túru s NATUROU** [www.snaturou2000.sk](http://www.snaturou2000.sk).